

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ БРЕХЛИВОСТІ З ОСОБИСТІСНИМИ РИСАМИ У ЧОЛОВІКІВ-ЗЛОЧИНЦІВ ТА ЧОЛОВІКІВ З УМОВНО-НОРМАТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Топоркова І.В.

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

Стаття окреслює проблему брехливості особистості як соціально-психологічного компонента життєдіяльності людини в суспільстві. Визначено основні види злочинів, які вчинюються шляхом обману. У статті представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язків структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами у чоловіків-злочинців та чоловіків з умовно-нормативною поведінкою.

Ключові слова: брехливість, чоловіки з умовно-нормативною поведінкою, чоловіки-злочинці, особистісні риси.

Постановка проблеми дослідження. На думку давньоримських юристів, усякий злочин вчинюється шляхом насильства (*iniuria*), або шляхом обману (*dolus*). Обман і насильство проявляються у різних сферах суспільного життя і залишаються двома найпоширенішими способами злочинної поведінки [1]. У кримінальному законодавстві будь-якої країни можна налічити декілька десятків складів злочинів, які вчинюються шляхом обману: це контрабанда і шахрайство, фальшивомонетництво, обман покупців і замовників, підробка документів, надання неправдивих свідчень, хабарництво, службовий підлог та ін. Досить часто брехливість зустрічається і у повсякденному житті, і має давню історію, як і саме людське суспільство. А це може привести до вчинення злочину, чи то навмисного, чи то ненавмисного. Дослідники відзначають, що брехливість характеризує наміри або вчинки певної людини і може мати емоційне забарвлення [1, с. 80]. Серед особистісних психічних та психологічних властивостей, що свідчать про нещирість і неправдивість, виступає саме брехливість.

За оцінками багатьох учених, брехливість – це складне соціально-психологічне явище, яке є недостатньо вивченим з наукової сторони і потребує глибокого знання природи його походження та розвитку важливих складових, а та-

кож взаємозв'язку структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами людини. Незаперечним є той факт, що вивчення індивідуально-психологічних й особистісних особливостей особистості, які впливають на її ставлення до брехні, дає змогу встановити важливі детермінанти та регулятори формування морально-психологічних стереотипів поведінки. Поведінка людини, яка вимовляє неправдиве повідомлення, помітно змінюється в порівнянні з її звичайною комунікативною поведінкою. Проблема взаємозв'язків структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами людини є недостатньо вивченою і відкриває цікаві перспективи подальших досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед різносторонніх аспектів вивчення, як вітчизняні так і зарубіжні вчені, проблему проявів брехливості пов'язують і з особистісними якостями. На основі систематизації досвіду теоретичних і експериментальних досліджень брехливості як індивідуально-психологічної особливості особистості науковцями продовжує вивчатися проблема її взаємозв'язків із психофізіологічними, психологічними, соціально-психологічними характеристиками особистості. Даний напрямок досліджень розглядає брехливість: як вольовий акт, що спрямований на результат (О. Ліпманн);

як індивідуально-психологічну особливість людини (І. Церковна, Н. Майорчак, М. Красников та ін.); як акт мислення, спрямований на спотворення істинної інформації (П. Екман, Г. Гусейнов, Ж. Дюпре, С. Саймон); як сукупність вербальних і невербальних ознак (С. Спириця, С. Симоненко, П. Екман). Слід відзначити, що в психологічних словниках брехливість розглядається як індивідуально-психологічна особливість, акт або форма поведінки, якість або риса особистості. Це передбачає стійкий, свідомий прояв брехливості в психіці індивіда, закріпленість і повторюваність у структурі особистості. Отже, ставши звичною формою поведінки, брехливість закріплюється і перетворюється в якість особистості [2–4].

У науковій психологічній літературі є достатня кількість робіт що з різних сторін висвітлюють психологічні питання брехливості. Однак, як показує аналіз, на рівні емпіричних досліджень представлені окремі факти щодо особистісних характеристик прояву брехливості. Недостатня емпірична розробленість даного питання, його практичне значення послужило підставою для вибору теми дослідження.

Мета статті – емпірично виявити взаємозв'язки між структурно-функціональними складовими брехливості з особистісними рисами у чоловіків-злочинців та чоловіків з умовно-нормативною поведінкою.

Емпіричною базою дослідження виступили 142 засуджених до позбавлення волі чоловіків (кримінально-виконавча установа мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання злочинців, м. Харків), злочини яких так чи інакше пов'язані з обманом (шахрайство тощо), а також чоловіки з умовно-нормативною поведінкою загальною кількістю 142 особи. Усі досліджувані віком 35–45 років.

Методи дослідження. Структурно-функціональний опитувальник брехливості, автором якого є І.О. Церковна, складається з 86 стверджень та вміщує наступні шкали: ДЕ – динамічна ергічність, ДАЕ – динамічна аергічність, ЕС – емоційна стеничність, ЕАС – емоційна астенічність, РІ – регуляторна інтернальність, РЕ – регуляторна екстернальність, МС – мотиваційна соціоцентричність, МЕ – мотиваційна егоцентричність, КО – когнітивна осмисленість, КОУС – когнітивна обізнаність, РП – результативність предметна, РС – результативність суб'єктна [5]. Багатомірний-функціональний аналіз, спрямований на вивчення компонентів брехливості в операціональній (динамічній, емоційній, регуляторній) і змістовній (мотиваційній, когнітивній, результативній) сферах з полярним розглядом параметрів, що їх характеризують (ергічність – аергічність, стеничність – астенічність, інтернальність – екстернальність, соціоцентричність – егоцентричність, осмисленість – обізнаність, предметність – суб'єктність), є найбільш продуктивним шляхом дослідження брехливості як індивідуально-психологічної особливості особистості.

Фрайбурський багатфакторний особистісний опитувальник створений для прикладних досліджень, діагностики станів і властивостей особистості, які мають значення для процесу соціальної адаптації та регуляції поведінки. Опитувальник містить висловлювання, що стосуються способів

поведінки, емоційних станів, орієнтацій, ставлення до життєвих труднощів і т.д. Особистісний опитувальник створений з урахуванням досвіду побудови і використання відомих опитувальників 16PF (Кеттела), ММРІ тест – СМІЛ 566, ЕРІ (Айзенка). Шкали опитувальника сформовані на основі результатів факторного аналізу і відображають сукупність взаємопов'язаних факторів.

Опитувальник ЕРІ був адаптований і модифікований у 1989 році на факультеті психології ЛГУ А.А. Криловим і Т.І. Ронгинським відповідно до угоди про наукову співпрацю з Гамбурзьким університетом. Опитувальник складається з наступних шкал: невротичність, спонтанна агресивність, депресивність, драгтивність, товариськість, урівноваженість, реактивна агресивність, сором'язливість, відкритість, екстраверсія-інтроверсія, емоційна лабільність, маскулінізм-фемінізм. Дослідження за даною методикою може проводитися в індивідуальній або в груповій формі [6].

Для математико-статистичної обробки результатів було застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Результати, отримані у дослідженні наведені у таблицях.

У групі чоловіків з умовно-нормативною поведінкою структурно – функціональна складова брехливості «Динамічна ергічність» виявляє значущий від'ємний взаємозв'язок з особистісною рисою «Сором'язливість» ($r = -0,505$) та значущий додатний взаємозв'язок з особистісною рисою «Маскулінізм-фемінізм» ($r = 0,507$) (таблиця 1).

Це свідчить про те, що у цих досліджуваних брехливість, яка демонструється в активності, оперативності, самостійності, прагненні бути кращим за інших, зростає з послабленням невпевненості, скованості, тривожності, які обумовлюють труднощі в соціальних контактах; зі зменшенням схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації; з протіканням психічної діяльності переважно за чоловічим типом.

У цій групі встановлено додатний значущий взаємозв'язок між структурно-функціональною складовою брехливості «Динамічна аергічність» та особистісною рисою «Невротичність» ($r = 0,621$). Отже, у чоловіків з умовно-нормативною поведінкою схильність до брехливості, що виявляє себе в запереченні самостійності, активності, страху викриття, посилюється зі зростанням невротичності за астенічним типом.

Отримано позитивний значущий взаємозв'язок між шкалами «Емоційна стеничність» та «Відкритість» ($r = 0,505$). Можливе пояснення цього у тому, що брехливість в демонстрації позитивних емоцій: радості, задоволення проявляється в людей із високим прагненням до довірливо-відкритого спілкування, активної взаємодії із оточуючими людьми при високу рівні самокритичності.

У цій групі встановлено позитивний взаємозв'язок між шкалою «Емоційна астенічність» та шкалами «Спонтанна агресивність» ($r = 0,613$) і «Реактивна агресивність» ($r = 0,457$). Це говорить про те, що у цих досліджуваних прояви брехливості, яка проявляється в запереченні негативних емоцій: гніву, злоби, грубості, посилюються зі зростанням ознак психопатизації, які створюють передумови для імпульсивної поведінки та ознак психопатизації екстратенсивного

Взаємозв'язок між структурно-функціональним опитувальником брехливості та особистісними рисами чоловіків з умовно-нормативною поведінкою (r)

Шкали	Невротичність	Спонтанна агресивність	Депресивність	Дратівливість	Товариськість	Урівноваженість	Реактивна агресивність	Сором'язливість	Відкритість	Екстраверсія-інтроверсія	Емоційна лабільність	Маскулінність-фемінізм
ДЕ	0,315	0,237	0,067	-0,003	0,162	0,141	-0,219	-0,505	-0,107	0,277	0,008	0,507*
ДАЕ	0,621*	0,127	-0,162	0,278	0,216	0,189	-0,019	-0,041	0,059	-0,033	0,132	-0,104
ЕС	-0,141	0,061	0,169	-0,312	-0,006	0,255	-0,284	-0,296	0,505*	0,161	0,430	-0,169
ЕАС	0,205	0,613*	0,130	0,166	0,250	0,386	0,457*	0,277	0,105	0,107	0,130	0,359
РІ	-0,027	0,009	-0,007	0,333	0,420	-0,198	0,374	-0,033	0,119	0,306	0,113	-0,402
РЕ	0,320	0,251	-0,036	0,067	0,328	0,224	-0,199	-0,164	0,056	0,020	0,272	0,042
МС	0,162	0,286	0,265	-0,206	0,105	0,161	0,475*	0,371	0,681*	0,191	0,009	0,065
МЕ	0,034	-0,103	0,326	-0,015	-0,014	0,408	0,206	0,089	-0,139	-0,210	0,731*	0,381
КО	0,057	-0,144	0,232	0,161	0,139	0,329	0,309	0,521*	-0,179	0,481*	0,231	-0,134
КОУС	-0,559	0,214	0,058	0,397	0,133	0,213	0,062	0,018	0,214	0,018	0,161	-0,169
РП	0,061	0,344	0,041	0,020	0,197	0,639*	-0,242	-0,290	-0,144	0,441	0,301	-0,352
РС	0,325	0,176	-0,265	0,191	-0,024	-0,254	0,298	0,141	0,341	-0,207	-0,003	0,209

*Примітка: $p \leq 0,005$

типу, котрі виявляють себе в агресивному ставленні до соціального оточення та бажанні домінувати.

Отримано позитивний значущий взаємозв'язок між шкалою «Мотиваційна соціоцентричність» та шкалами «Реактивна агресивність» ($r = 0,475$) і «Відкритість» ($r = 0,681$). Зміст виявлених взаємозв'язків свідчить про те, що у цій групі схильність до брехливості, яка демонструється при підкресленні власної значущості в рішенні суспільних питань, конфліктах, зростає з посиленням ознак психопатизації екстраверсивного типу, котрі виявляють себе в агресивному ставленні до соціального оточення та бажанні домінувати. Як показують результати, що така поведінка характерна для даної групи людей, які мають високе стремління до довірливо-відвертої взаємодії з оточуючими людьми при високому рівні самокритики.

У цій групі встановлено позитивний взаємозв'язок між структурно-функціональною складовою брехливості «Мотиваційна егоцентричність» та особистісною рисою «Емоційна лабільність» ($r = 0,731$). Отже, у чоловіків з умовно-нормативною поведінкою схильність до брехливості, що проявляється при запереченні власної незначущості, залежності від зовнішніх обставин, збільшується з посиленням нестійкості емоційного стану, яка виявляє себе у частих коливаннях настрою, підвищеній збудливості, роздратованості, недостатній саморегуляції.

Встановлено позитивний зв'язок між шкалою «Когнітивна осмисленість» та шкалами «Сором'язливість» ($r = 0,521$) та «Екстраверсія – інтроверсія» ($r = 0,481$). Таким чином, у цих респондентів брехливість, що проявляється при демонстрації самостійності прийняття рішень, висловлюванні власної думки, набуває більшої вираженості зі збільшенням схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, яке відбувається за пасивно-оборонним типом,

тривожності, скованості, невпевненості що обумовлює труднощі в соціальних контактах; екстравертованості.

Про наявність зворотного взаємозв'язку між шкалами «Когнітивна обізнаність» та «Невротичність» ($r = -0,559$), можна сказати, що у чоловіків з умовно-нормативною поведінкою брехливість, котра проявляється при запереченні власної не обізнаності, при обґрунтуванні власних рішень і планів, стає більш вираженою при зменшенні невротичності за астеничним типом.

Також у групі з умовно-нормативною поведінкою встановлено значущий додатний взаємозв'язок між структурно-функціональною складовою брехливості «Результативна предметність» та особистісною рисою «Урівноваженість» ($r = 0,639$). Це свідчить про те, що схильність до брехливості, яка проявляється при демонстрації спрямованості на соціально-значимий результат, при брехливому прагненні к самореалізації, бажанні досягти позитивних відносин з оточуючими, актуалізується у респондентів цієї групи зі зростанням стійкості до стресу, захищеність від стрес-факторів звичайних життєвих ситуацій, що базується на впевненості в собі, оптимістичності та активності.

У групі чоловіків-злочинців встановлено значущі додатні взаємозв'язки між структурно – функціональною складовою брехливості «Динамічна ергічність» та особистісними рисами «Депресивність», ($r = 0,520$) та «Маскулінність-фемінізм» ($r = 0,582$). Отже, у цих досліджуваних брехливість, яка демонструється в активності, оперативності, самостійності, прагненні бути кращим за інших, набуває більшої вираженості разом із посиленням депресивності, котра проявляє себе в емоційному стані, в поведінці, у ставленні до себе та соціального оточення, що характерно для психологічного чоловічого типу (таблиця 2).

Взаємозв'язок між структурно-функціональним опитувальником брехливості та особистісними рисами чоловіків-злочинців (r)

Шкали	Невротичність	Спонтанна агресивність	Депресивність	Дратівливість	Товариськість	Урівноваженість	Реактивна агресивність	Сором'язливість	Відкритість	Екстраверсія-інтроверсія	Емоційна лабільність	Маскулінність-фемінізм
ДЕ	0,062	0,109	0,520*	0,365	-0,009	-0,343	0,412	0,214	0,132	-0,137	0,106	0,582*
ДАЕ	0,352	-0,494	-0,012	0,072	-0,006	0,049	0,204	0,309	0,053	0,118	-0,279	0,286
ЕС	0,253	-0,015	0,002	0,631*	-0,300	-0,149	0,312	0,214	0,352	0,067	0,306	0,298
ЕАС	-0,061	-0,308	0,162	-0,007	0,034	0,200	-0,155	0,253	0,373	0,132	0,009	-0,015
РІ	-0,087	-0,329	0,001	0,327	-0,116	-0,121	-0,361	-0,019	0,375	0,414	0,127	-0,087
РЕ	-0,076	0,162	0,113	0,067	-0,335	0,174	-0,121	-0,365	0,105	0,311	0,008	0,368
МС	-0,300	-0,221	0,268	0,066	0,035	0,137	0,156	0,452*	0,374	0,143	0,062	0,109
МЕ	0,003	-0,232	-0,379	-0,126	0,043	0,178	0,273	0,253	-0,015	-0,129	-0,401	-0,155
КО	0,513*	0,107	0,021	0,041	-0,356	0,018	-0,041	0,010	0,342	0,144	0,271	0,475*
КОУС	0,126	-0,165	-0,206	0,256	0,220	-0,102	0,291	0,493*	0,410	-0,018	-0,293	0,206
РП	-0,026	0,106	-0,251	0,200	0,267	0,375	0,085	0,181	-0,182	0,426	0,129	0,251
РС	-0,015	-0,144	0,091	0,301	-0,321	0,014	0,132	0,485*	-0,015	-0,171	0,495*	0,309

*Примітка: $p \leq 0,005$

Отримано зворотній значущий взаємозв'язок між шкалою «Динамічна аергічність» та «Спонтанна агресивність» ($r = -0,494$). Отже, у чоловіків – злочинців схильність до брехливості, що виявляє себе в запереченні самостійності, активності, страху викриття, зростає зі зменшенням ознак психопатизації, які створюють передумови для імпульсивної поведінки.

У групі чоловіків-злочинців встановлено наявність значущого додатного взаємозв'язку між структурно-функціональною складовою брехливості «Емоційна стеничність» та особистісною рисою «Дратівливість» ($r = 0,631$). Тобто, у цих респондентів брехливість, яка демонструється в перебільшеному прояві позитивних емоцій: радості, задоволення, набуває більшої вираженості зі зростанням нестійкості емоційного стану зі схильністю до афективного реагування що стає більш прийнятним для чоловіків середнього віку.

Відносно отриманого позитивного зв'язку між шкалами «Мотиваційна соціоцентричність» та «Сором'язливість» ($r = 0,452$). Можна сказати, що у цій групі схильність до брехливості, яка демонструється при підкресленні власної значущості у вирішенні суспільних питань, конфліктів, зростає з проявленням сором'язливості, яка супроводжується стресовим реагуванням на звичні життєві ситуації. Така позиція, чоловіків середнього віку, супроводжується тривожністю, невпевненістю, наслідком чого являються труднощі в соціальних контактах.

У цих досліджуваних отримано значущі додатні взаємозв'язки між структурно-функціональною складовою брехливості «Когнітивна осмисленість» та особистісними рисами «Невротичність» ($r = 0,513$) та «Маскулінність-фемінізм» ($r = 0,475$). Це свідчить про те, що в чоловіків-злочинців середнього віку, брехливість, що проявляється при демонстрації самостійності прийняття рішень, висловлюванні власної думки, набуває більшої вираженості зі збільшенням рів-

ня невротизації, яка супроводжується значними психосоматичними порушеннями та тенденції до протікання психічної діяльності переважно за чоловічим типом.

Отримано позитивний взаємозв'язок між шкалами «Когнітивна обізнаність» та «Сором'язливість» ($r = 0,493$). Результати аналізу свідчать, що у респондентів цієї групи брехливість, котра проявляється при запереченні власної необізнаності, при обґрунтуванні власних рішень і планів, стає більш вираженою з актуалізацією схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, яке відбувається за пасивно-оборонним типом, зі зростанням тривожності, скованості, невпевненості які обумовлюють труднощі в соціальних контактах, що стає характерним для чоловіків середнього віку.

У цій групі, також, встановлено позитивний взаємозв'язок між шкалами «Результативна предметність» та «Екстраверсія-інтроверсія» ($r = 0,426$). Це говорить про те, що прояви брехливості, яка проявляється при демонстрації спрямованості на соціально-значимий результат, при брехливому ставленні до самореалізації, бажанні досягти позитивних відносин з оточуючими, набувають більшої вираженості зі зростанням нестійкого емоційного стану, який проявляється в постійних коливаннях настрою, збільшеній збудливості, дратівливості, недостатній саморегуляції.

Стосовно отриманого позитивного взаємозв'язку між шкалою «Результативна суб'єктність» та шкалами «Сором'язливість» ($r = 0,426$) і «Емоційна лабільність» ($r = 0,495$), можна констатувати, що брехливість, яка проявляється при запереченні власної спрямованості на особистісно-значущий результат, при нездатності до самореалізації, набуває більшої вираженості з посиленням схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації; зі зростанням тривожності, скованості, невпевненості, які обумовлюють труднощі в соціальних контактах; в нестійкості емоційного

стану, яка виявляє себе у частих коливаннях настрою, підвищеній збудливості, роздратованості, недостатній саморегуляції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, отримані результати свідчать про відмінності у структурі взаємозв'язків між структурно-функціональними складовими брехливості та особистісними рисами у групах чоловіків-злочинців та чоловіків з умовно-нормативною поведінкою.

Означені групи відрізняються як кількістю значущих кореляцій, так і їх змістом. У групі чоловіків з умовно-нормативною поведінкою встановлено тринадцять значущих кореляцій, шість із яких відносяться до динамічно-емоційних компонентів брехливості, а сім – до мотиваційно-смыслових. У групі чоловіків – злочинців виявлено одинадцять значущих взаємозв'язків, чотири з яких відносяться до динамічно-емоційних компонентів брехливості, а сім – до мотиваційно-смыслових. Також, аналіз кореляційних зв'язків показав, що параметри регуляторного компонента брехливості не мають значимих кореляційних зв'язків з показниками стандартизованого багатофакторного опитувальника дослідження особистості в обох групах.

У чоловіків з умовно-нормативною поведінкою аналіз кореляційних зв'язків параметрів динамічно-емоційного і мотиваційно-смыслового компонентів брехливості та показників стандартизованого багатофакторного опитувальника дослідження особистості показав, що гармонічні параметри брехливості пов'язані із прагненням представити себе у вигідному світлі, низьким інтересом до внутрішнього світу переживань, зі зменшенням схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, що базується на впевненості в собі, оптимістичності та активності; із високим прагненням до довірливо-відкритого спілкування, активної взаємодії із оточуючими людьми при високому рівні самокритичності; екстраверсією. Агармонічні параметри брехливості

пов'язані з проявом надмірної схвильованості; з посиленням нестійкості емоційного стану, яка виявляє себе у частих коливаннях настрою, підвищеній збудливості, роздратованості, недостатній саморегуляції, тенденцією до агресивності.

У групі досліджуваних чоловіків-злочинців аналіз кореляційних зв'язків параметрів динамічно-емоційного і мотиваційно-смыслового компонентів брехливості та показників стандартизованого багатофакторного опитувальника дослідження особистості показав, що гармонічні параметри брехливості пов'язані із загостренням депресивного синдрому, дратівливості, невротичності, екстраверсією, що виявляється у нестійкому емоційному стані зі схильністю до афективного реагування, у вираженому невротичному синдромі астеничного типу із значними психосоматичними порушеннями. Агармонічні параметри брехливості пов'язані з підвищеним рівнем психопатизації, посиленням нестійкості емоційного стану, що створює передумови для імпульсивної поведінки, підвищеної збудливості, роздратованості, тенденції до агресивності; з актуалізацією схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, що протікає за пасивно-оборонним типом, зі зростанням тривожності, скованості, непевненості, які обумовлюють труднощі в соціальних контактах, що стає характерним для чоловіків середнього віку.

Таким чином, узагальнюючи отримані результати, можемо стверджувати, що виявлені взаємозв'язки у досліджуваних групах є змістовно відмінними.

Перспективи подальших досліджень. Зростання рівня злочинності є показником морального здоров'я суспільства, його духовності, ставлення до загальнолюдських цінностей, ступеня захищеності. Тому, перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення ролі брехливості у контексті становлення кримінальної поведінки особистості.

Список літератури:

1. Висоцька В.В. Обман як спосіб вчинення злочину / В.В. Висоцька // Правова держава. – 2012. – № 14. – С. 78–81.
2. Словарь антонимов (м. Львов) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lingvolive.com/ru-ru/community/posts/1096065>.
3. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jobtoday.com.ua/slovar/index.php>.
4. Юрчук В.В. Современный словарь по психологии / авт.-сост. В.В. Юрчук. – Минск: Элайда, 2000. – 704 с.
5. Церковная И.А. Многомерно-функциональное исследование лживости как индивидуально-психологической особенности личности [Текст]: дис. канд. психол. наук: (19.00.01) / И.А. Церковная. – Екатеринбург, 2006. – 186 с.
6. Вансовская Л.И. Практикум по экспериментальной и практической психологии / Л.И. Вансовская, В.К. Гаيدا, В.К. Гербачевский. – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1997. – 312 с.
7. Майорчак Н.М. Психологічні аспекти категорії брехні у роботах українських і зарубіжних учених / Н.М. Майорчак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2013. – № 1. – С. 96–104.
8. Холодков И.С. Склонность ко лжи в контексте особенностей самомониторинга / И.С. Холодков // Вестник психологии и педагогики Алтайского государственного университета. – 2017. – № 2. – С. 154–162.

Топоркова И.В.

Харьковский институт финансов
Киевского национального торгово-экономического университета

ВЗАИМОСВЯЗИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ ЛЖИВОСТИ С ЛИЧНОСТНЫМИ ЧЕРТАМИ У МУЖЧИН-ПРЕСТУПНИКОВ И МУЖЧИН С УСЛОВНО-НОРМАТИВНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ

Аннотация

Статья определяет проблему лживости личности как социально-психологического компонента жизнедеятельности человека в обществе. Определены основные виды преступлений, которые совершаются путем обмана. В статье представлены результаты эмпирического исследования взаимосвязей структурно-функциональных составляющих лживости с личностными чертами у мужчин - преступников и мужчин с условно-нормативным поведением.

Ключевые слова: лживость, мужчины с условно-нормативным поведением, мужчины-преступники, личностные черты.

Toporkova I.V.

Kharkiv Institute of Finance of
Kyiv National University of Trade and Economics

INTERRELATIONS OF STRUCTURAL AND FUNCTIONAL COMPONENTS OF DECEIT WITH PERSONALITY TRAITS IN MEN-CRIMINALS AND MEN WITH CONDITIONAL-NORMATIVE BEHAVIOR

Summary

The article defines the problem of the person's falsity as a socio-psychological component of a person's vital activity in society. The main types of crimes that are committed by deception are identified. The article presents the results of an empirical study of the interrelationships of the structural and functional components of deceit with personality traits in male criminals and men with conditioned normative behavior.

Keywords: lying, men with conditional-normative behavior, male criminals, personal traits.